

ВИЗНАЧЕННЯ ПОНЯТЬ «ЗНИЩЕННЯ» ТА «ПОШКОДЖЕННЯ» ВІЙСЬКОВОГО МАЙНА ДЛЯ КВАЛІФІКАЦІЇ ДІЯННЯ ЗА СТАТТЯМИ 411 ТА 412 КК УКРАЇНИ

У статті досліджуються поняття «знищення» та «пошкодження» військового майна, окреслено межі та особливості відмежування цих понять, запропоноване їх визначення.

Ключові слова: знищення військового майна, пошкодження військового майна, військовий злочин, кваліфікація злочинів.

Ковалевская Е. С. Определение понятий «уничтожение» и «повреждение» военного имущества для квалификации деяния по статье 411 и 412 Уголовного кодекса Украины.

В статье исследуются понятия «уничтожение» и «повреждение» военного имущества, определены границы и особенности разграничения этих понятий, предложено их определение.

Ключевые слова: уничтожение военного имущества, повреждение военного имущества, военное преступление, квалификация преступлений.

Kovalevskaya Y. S. Definition of military property «destruction» and «damage» for qualification crimes under Article 411 and 412 of the Criminal Code of Ukraine.

The article analyses the concept of military property «destruction» and «damage», defines boundaries and distinguishing features of these concepts and gives their definition.

Keywords: military property destruction, military property damage, military crime, the qualification of crimes.

Тлумачення понять «знищення» та «пошкодження» військового майна як елементів об'єктивної сторони умисного та необережного знищення або пошкодження військового майна (статті 411 та 412 Кримінального кодексу України (далі – КК України) [1]) висвітлено у вітчизняній кримінально-правовій літературі досить поверхово. В рамках характеристики складу умисного та необережного знищення або пошкодження військового майна, визначення об'єктивної сторони досліджуваних злочинів давали М. І. Бажанов, М. В. Васильєв, С. І. Дячук, М. І. Карпенко, С. І. Селецький, В. Г. Сизранцев, А. А. Тер-Акопов та М. І. Хавронюк. Але при аналізі вказаних праць виявлені значні суперечності при окресленні меж понять «знищення» та «пошкодження» військового майна, а також відмежуванні їх одне від одного, що негативно впливає на правозастосовну діяльність.

Об'єктивну сторону основного складу злочину, передбаченого ч. 1 ст. 411 КК України, складають суспільно небезпечні діяння і наслідки у вигляді знищення або пошкодження військового майна, а також причинний зв'язок між вказаними діяннями і наслідками.

Обов'язковою ознакою об'єктивної сторони основного складу необережного знищення або пошкодження військового майна є заподіяння цим злочином шкоди у великих розмірах і причинний зв'язок між діянням та заподіяною шкодою (ч. 1 ст. 412 КК України). Відмінність об'єктивної сторони злочинів, передбачених статтями 411 та 412 КК України полягає у наслідках діяння та змісті причинно-наслідкового зв'язку.

Тобто, керуючись чинним кримінальним законодавством, і протиправне діяння, і суспільно небезпечні наслідки, що настали в результаті такого діяння, виражені в формі «знищення або пошкодження військового майна» [2, с. 943]. Тому знищення або пошкодження військового майна можна розглядати як «діяння – наслідок».

Як діяння, знищення або пошкодження військового майна (умисне чи необережне) виражається в суспільно небезпечному та протиправному, усвідомленому та вольовому акті поведінки людини, який відбувається в певній обстановці, місці і часі і завжди виражений в конкретній дії чи бездіяльності. Вважаємо, що умисне та необережне знищення або пошкодження військового майна може вчинятися як шляхом активної (дія), так і пасивної форми поведінки («чиста» або змішана бездіяльність).

Як наслідок знищення або пошкодження військового майна виражається в реальних шкідливих змінах (як матеріальних, так і нематеріальних), які відбуваються в об'єкті, що охороняється кримінальним законом, унаслідок злочинів, передбачених статтями 411 та 412 КК України, та є проявом їх суспільної небезпечності. Обов'язкові наслідки складу умисного знищення або пошкодження військового майна (ч. 1 ст. 411 КК України), на відміну від складу

необережного знищення або пошкодження військового майна (ч. 1 ст. 412 КК України), виражаються у самому знищенні або пошкодженні такого майна без конкретизації ступеня пошкодження або розміру шкоди.

Як суспільно небезпечне діяння, так і суспільно небезпечний наслідок є обов'язковою ознакою об'єктивної сторони умисного та необережного знищення або пошкодження військового майна, за відсутності хоча б одного з них кримінально-правова відповідальність за статтями 411 та 412 КК України виключається.

За конструкцією диспозиції ч. 1 ст. 411 та ч. 1 ст. 412 КК України виділяється одна форма злочину: знищення або пошкодження військового майна, вчинене будь яким способом (розбиття, розламування, дія на річ водою тощо). Використання військового майна за його призначенням, що призвело до припинення його існування (наприклад, відстріл патронів (набоїв) під час стрільби) не може розглядатися як спосіб його знищення або пошкодження, а тому не утворює складу досліджуваних злочинів. За наявності для того підстав зазначені діяння можуть розглядатися як привласнення або розтрата такого майна.

Розглянемо детальніше поняття «знищення» та «пошкодження» військового майна.

Термінологічна конструкція «знищення або пошкодження» передбачає як вчинення певного роду діяння, так і настання відповідних суспільно небезпечних наслідків. При цьому наслідки мають головне значення, оскільки саме з ними закон пов'язує момент закінчення злочину.

За змістом кримінального закону необхідно розрізняти «знищення військового майна» та «пошкодження військового майна». Охарактеризуємо кожен з альтернативних компонентів суспільно небезпечних діянь, описаних в статтях 411 та 412 КК України.

Глумачний словник української мови під знищенням розуміє припинення існування чого-небудь, що призводить до загибелі; руйнування, псування різноманітними способами (ламаючи, рвучи і таке інше); скасування, ліквідацію, припинення або усунення чого-небудь [3].

У теорії кримінального права та судовій практиці під знищенням найчастіше розуміють таку форму протиправного впливу на майно, за якої воно повністю стає непридатним для використання за цільовим призначенням та не підлягає відновленню. Тобто це доведення майна до такої непридатності щодо його цільового призначення, внаслідок якої майно перестає існувати (наприклад, спалення) або повністю втрачає свою цінність (наприклад, конструктивне знищення військового автомобіля внаслідок дорожньо-транспортної пригоди).

Також знищенням майна слід визнати і такі діяння, які виключають майно з обороту без впливу на його фізичну сутність: викидання речі у водойму, випуск газу з балона [4, с. 172].

Тобто під втратою цінності майна при його знищенні слід розуміти не лише випадки, коли майно фізично не перестає існувати, але стає непридатним для використання, а й випадки, коли, не втрачаючи своїх функціональних (споживчих) якостей, майно стає недоступним для користування [5, с. 84] (наприклад, потоплена у морі техніка).

Але складом злочинів, передбачених статтями 411 та 412 КК України, не охоплюються випадки залишення військового майна без нагляду або його приховання, коли військова частина лише тимчасово (до моменту його виявлення) втрачає можливість використовувати таке майно [6, с. 225].

З точки зору української мови пошкодження – це виведення чого-небудь з ладу, псування, руйнування; щодо живих істот пошкодження вживається у значенні завдання шкоди здоров'ю, отримання травми [3]. Сучасна наука кримінального права під пошкодженням майна розуміє приведення речі в такий непридатний стан, в якому користування майном за призначенням неможливе або утруднено без попереднього ремонту, коли не виключається реальна можливість відновлення попередніх якостей пошкодженої речі [7, с. 171, 387]. Або пошкодженням майна визнається погіршення якості, зменшення цінності речі або доведення речі на якийсь час у непридатний за її цільовим призначенням стан [2, с. 451].

При пошкодженні військового майна воно набуває стану, за якого втрачає повністю або частково свої функціональні якості (наприклад, вогнепальна зброя не стріляє або стріляє зі значним відхиленням) або втрачає свою форму (наприклад, деформація кузова автомобіля, при якому сам автомобіль рухатися може) [5, с. 84]. Тобто пошкодження майна – це погіршення його якості, зменшення цінності речі або доведення речі на якийсь час до непридатного за її цільовим призначенням стану [2, с. 451]. На відміну від знищення, при пошкодженні предмет підлягає відновленню (ремонту), після чого може використовуватися в подальшому за своїм функціональним призначенням.

Між науковцями існує суперечність в окресленні меж понять «знищення» та «пошкодження» військового майна. Частина вчених наголошує на тому, що при знищенні військового майна взагалі відсутня фізична можливість його відновлення. На думку Ф. С. Бражника, діяння необхідно кваліфікувати як знищення майна не лише, коли відсутня фізична можливість його відновлення, але й у разі, коли таке відновлення є економічно недоцільним. Відновлення військового майна, приведення до стану, коли його використання неможливе, може бути визнано недоцільним, коли матеріальні затрати на ремонт перевищують вартість такого майна [6, с. 225]. С. В. Максимов під знищенням розуміє наслідки у вигляді втрати майном своїх споживчих властивостей, які відповідають основному призначенню речі, при якому відновлення цих якостей неможливе або вимагає затрат, які дорівнюють або перевищують вартість майна [8, с. 151–154]. З цієї позиції критерієм відмежування знищення військового майна від його пошкодження виступає вартість речі та вартість її відновлення.

В. П. Бодаєвський, М. І. Мельник та деякі інші вчені, навпаки, зауважують, що внаслідок знищення майно перестає існувати або повністю втрачає свою цінність. Знищене майно (його придатність за цільовим призначенням) на думку цих науковців не може бути поновлено [9, с. 724; 22, с. 451]. Анісімов Г. М. також зазначає, що ступінь пошкодження військового майна не впливає на кваліфікацію злочину за статтею 411 КК України.

Тобто іншу точку зору на відмежування понять «знищення» та «пошкодження» військового майна можна сформулювати наступним чином: якщо відновлення речі можливе, навіть за рахунок значних затрат, дії винного необхідно кваліфікувати як пошкодження речі. Якщо відсутня фізична можливість відновлення пошкодженого майна, дії слід кваліфікувати як знищення.

На думку автора, при кваліфікації діяння як знищення або пошкодження військового майна визначальним є саме наслідок діяння, шкода, завдана державі, майну Збройних Сил України. Тому погоджуємося з точкою зору Ф. С. Бражника та С. В. Максимова про можливість кваліфікації дій винного як знищення військового майна при визнанні економічно недоцільним відновлення такого майна. При цьому вважаємо більш точною позицію С. В. Максимова про те, що економічно недоцільним може бути визнане відновлення військового майна, якщо затрати не лише перевищують вартість такого майна, але й дорівнюють його вартості [8, с. 151–154]. Але, доповнюючи позицію вказаних вчених, вважаємо, що у випадку обґрунтування економічної недоцільності відновлення військового майна необхідно враховувати не лише вартість відновлювального ремонту, але й можливість та вартість заміни певної одиниці військового майна (наприклад, придбання або виготовлення нового предмета військового майна).

Аналізуючи чинні нормативні акти, знаходимо, що наслідки фізичного знищення військового майна та нанесення йому таких пошкоджень, в результаті яких його відновлення є недоцільним, часто збігаються. Згідно з п. 16 Положення про порядок обліку, зберігання, списання та використання військового майна у Збройних Силах, списання військового майна, закріпленого за військовими частинами, здійснюється, зокрема, у разі його втрати, нестачі або набуття непридатного стану (за неможливості або економічної недоцільності його відновлення і використання) [10]. Відповідно до п. 14 Порядку списання об'єктів державної власності в акті на списання майна детально зазначаються причини його списання та робиться висновок про економічну (технічну) недоцільність та/або неможливість відновлення майна [11].

Приділимо увагу питанню відмежування цих суміжних форм поведінки: «пошкодження» та «знищення» військового майна. Загальним для пошкодження та знищення військового майна (крім знищення військового майна внаслідок недоступності його використання) є така негативна зміна його фізичної структури як предмета посягання, при якому воно повністю або частково, постійно або тимчасово не може бути використано за своїм цільовим призначенням. Така обставина негативно впливає на вартість пошкодженого майна та в свою чергу визначає розмір спричиненої майнової шкоди. Ця загальна властивість для знищення та пошкодження військового майна була одною з причин встановлення відповідальності за дві вказані форми поведінки в одній і тій же статті Кримінального кодексу України (статті 411 та 412 КК України). Небезпека знищення та пошкодження військового майна в значній мірі пов'язана з розміром шкоди: вартістю пошкодженого або знищеного майна, розміром суми, на яку знизилася вартість пошкодженого майна. При цьому пошкодження може бути більш суспільно небезпечним, ніж знищення, і навпаки. Наприклад, пошкодження літака є більш суспільно небезпечним, ніж знищення пістолета.

Ураховуючи неоднозначне тлумачення понять «знищення» та «пошкодження військового майна» в кримінально-правовій літературі, при кваліфікації діяння судом нерідко допускаються

неточності. Прикладом є справа, розглянута Вінницьким районним судом Вінницької області за обвинуваченням начальника складу паливо-мастильних матеріалів взводу забезпечення роти забезпечення в/ч А3679. Суд кваліфікував як пошкодження військового майна наступне: вказана військова службова особа, на яку покладено виконання обов'язків щодо збереження закріплених за нею матеріальних засобів, 29 липня 2010 року, на території в/ч, не передбачаючи тяжких наслідків, хоча повинна і могла їх передбачити, необережно допустила змішування ввіреного їй дизельного пального об'ємом 19 033 л вагою і 15 988 кг з відпрацьованим мастилом, внаслідок чого пальне приведено у непридатний до використання стан. Внаслідок вчинених дій відбулося пошкодження пального у повному об'ємі вартістю 130142,32 грн., що перевищує неоподатковуваний мінімум доходів громадян більш ніж у 250 разів [12]. При кваліфікації протиправного діяння в описаній справі суд керувався вузьким тлумаченням знищення майна (фізичне припинення існування майна). Оскільки фізично дизельне пальне не було знищене (не розлите, не спалене), дії були кваліфіковані як пошкодження військового майна. Враховуючи той факт, що в результаті змішування дизельного пального з мастильними матеріалами пальне більше не може бути використане за своїм призначенням, а його відновлення є неможливим або економічно недоцільним, на нашу думку, вказані дії необхідно кваліфікувати як знищення військового майна.

Підсумовуючи викладене, під знищенням зброї, бойових припасів, засобів пересування, військової, спеціальної техніки чи іншого військового майна як форми об'єктивної сторони злочинів, передбачених 411 та 412 КК України, пропонуємо розуміти протиправний вплив на вказане майно, в результаті якого настає один або декілька з таких наслідків:

- а) майно припиняє своє фізичне існування;
- б) майно настільки змінює свої якості, що не може бути використане за своїм попереднім призначенням;
- в) відновлення (ремонт, реставрація) майна є економічно недоцільною;
- г) майно стає недоступним для використання (випадає з обороту).

При цьому необхідно підкреслити, що кримінально-правове поняття «знищення військового майна» тісно пов'язане як з фізичними якостями такого майна, його цільовим призначенням, так і з вартістю майна до та після вчинення правопорушення. Знищення речі, з фізичного боку, – це зміна її змісту та (або) форми. Разом з тим, знищення військового майна передбачає зміну речі, яка має певне господарське, технічне або суто військово-призначення та вартісне вираження.

Під пошкодженням зброї, бойових припасів, засобів пересування, військової та спеціальної техніки чи іншого військового майна як форми об'єктивної сторони злочинів, передбачених 411 та 412 КК України, пропонуємо розуміти протиправний вплив на військово-майно, який виражається у приведенні майна в такий непридатний стан, в якому використання предмета злочину за його першочерговим призначенням неможливе або ускладнено без попереднього ремонту, за умови, що існує реальна можливість відновлення попередніх якостей пошкодженої речі і таке відновлення є економічно доцільним. Будь-яке пошкодження речі є таке порушення її фізичної цілісності та зменшення її економічної цінності, при якому не втрачається можливість відновлення її втрачених якостей.

Список використаних джерел:

1. Кримінальний кодекс України: Закон України № 2341-III від 05 квітня 2001 року [Електронний ресурс] // Верховна Рада України. Офіційний веб-сайт. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/go/2341-14>.
2. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України / [Бойко А. М., Брич Л. П., Гришук В. К. та ін.] ; за ред. М. І. Мельника, М. І. Хавронюка. – [3-те вид., переробл. та доповн.]. – К. : Атіка, 2003. – 1056 с.
3. Академічний тлумачний словник української мови 1970-1980 р. в 11 томах [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://sum.in.ua>.
4. Матышевский П. С Уголовно-правовая охрана социалистической собственности в Украинской ССР / П. С. Матышевский. – К. : Изд-во Киевского университета, 1972. – 202 с.
5. Злочини проти встановленого порядку несення військ служби (військові злочини) / [Г. М. Анісімов, Ю. П. Дзюба, В. І. Касинюк та ін.] ; за ред. М. І. Панова. – Харків : Право, 2011. – 184 с.
6. Советское уголовное право. Воинские преступления / [Х. М. Ахметшин, Ф. С. Бражник, А. А. Вихров и др.] ; под ред. Горного А.Г.– М. : Военный институт, 1978. – 427 с.

7. Уголовное право России. Особенная часть: учебник / [Кудрявцев В. Н., Лунеев В. В., Наумов А. В. и др] ; под ред. В.Н. Кудрявцева, А.В. Наумова. – [3-е изд. перераб. и доп.]. – М. : Юрист, 2005. – 543 с.
8. Гаухман Л. Д. Ответственность за преступления против собственности / Л. Д. Гаухман, С. В. Максимов. – [3-е изд. испр.] . – М. : ЮрИнфоР, 2002. – 310 с.
9. Кримінальне право. Особлива частина. Підручник / За ред. О. О. Дудорова, Є. О. Письменського. – [2-ге вид.] – К. : ВД «Дакор», 2013. – 786 с.
10. Положення про порядок обліку, зберігання, списання та використання військового майна у Збройних Силах, затверджене постановою Кабінету Міністрів України від 4 серпня 2000 року № 1225 [Електронний ресурс] // Верховна Рада України. Офіційний веб-сайт. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1225-2000-%D0%BF>.
12. Порядок списання об'єктів державної власності, затверджений постановою Кабінету Міністрів України від 8 листопада 2007 року № 1314 [Електронний ресурс] // Верховна Рада України. Офіційний веб-сайт. – Режим доступу : <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/1314-2007-%D0%BF>.
13. Вирок Вінницького районного суду Вінницької області від 20 липня 2011 року у справі № 1-291/11 [Електронний ресурс] // Єдиний державний реєстр судових рішень. Офіційний веб-сайт. – Режим доступу : <http://reyestr.court.gov.ua/Review/17215854>.

* Ковалевська Євгенія Сергіївна – здобувач кафедри кримінального права та процесу ВНЗ «Національна академія управління», головний юрисконсульт департаменту проблемних активів Публічного акціонерного товариства «Акціонерний комерційний промислово-інвестиційний банк».